

Rychlicki, Czesław

Związek między śmiercią Chrystusa i jego zmartwychwstaniem : wyjaśnienie teologiczne

Studia Płockie 2, 42-50

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Czesław Rychlicki

ZWIĄZEK MIĘDZY ŚMIERCĄ CHRYSTUSA I JEGO ZMARTWYCHWSTANIEM (Wyjaśnienie teologiczne)

**I. Wstęp: II. Podstawy biblijne: A. Stary Testament, B. Nowy Testament:
1. Synoptycy, 2. Św. Jan, 3. Kerygma apostołskie. 4. Św. Paweł.
III. Wnioski**

I. WSTĘP

Na początku musimy podkreślić, że wprowadzenie do rozważań aspektu soteriologicznego zmartwychwstania jest wynikiem rozwoju doktrynalnego, jaki zaznaczył się w ostatnich latach w teologii katolickiej. W okresie wcześniejszym, kiedy mówiło się o odkupieniu, albo w ogóle pomijano zmartwychwstanie, albo przyznawano mu znacznie niższą rangę, Odkupienie odnosiło się prawie wyłącznie do wydarzenia Kalwarii.

W dziele zbawczym akcentowano głównie tajemnice: Wcielenia, życia ziemskiego i śmierci Chrystusa. Kładło się nacisk na charakter naprawy, zadośćuczynienia i zasługi; i w tym właściwie punkcie kończyły się rozważania. Zmartwychwstanie było rozważane prawie całkowicie z punktu widzenia apologetycznego. Rozumowano według schematu: zmartwychwstanie stanowi dowód prawdziwości nauki Jezusa z Nazaretu, cud poświadcza Jego bóstwo, gwarantuje autentyczność nauczania Chrystusa, a przede wszystkim ukazuje prawdziwość stwierdzenia „JA JESTEM”, przez które Jezus przypisuje sobie imię Boże i stwierdza tożsamość swej natury z naturą Bożą (J 8, 28; 8, 24—58; Mt 26, 63; Mt 14, 62; Łk 22, 70) ¹.

We współczesnej teologii podkreśla się soteriologiczny wymiar zmartwychwstania, który ma bardzo ważne znaczenie w ekonomii zbawienia ².

¹ Galot J., *La Rédemption mystère d'Alliance*, Paris 1965, s. 310.

² Durrwell F. X., *La risurrezione di Gesù mistero di salvezza*, Roma 1969, s. 8, 13 nn. Cf. J. Schmitt, *Jésus resuscité dans la prédication apostolique*, Paris 1949, s. 216—240. Cf. P. Grech, *Le idee fondamentali del Nuovo Testamento*, Modena 1970, s. 129—131.

Trzeba jednak dodać, że dla nadania pełnego znaczenia apologetycznemu charakterowi zmartwychwstania należy wyjaśnić jego walor soteriologiczny. Dowód prawdziwości orędzia Jezusowego i poświadczenie o Jego bóstwie występują ostatecznie nie tylko w historycznym fakcie zmartwychwstania, ale również w życiu przekazywanym stale Kościołowi i chrześcijanom przez zmartwychwstałego Chrystusa. Aspekt soteriologiczny jest podkreślony mocno przez św. Pawła w I liście do Koryntian (15, 14, 17): „Jeśli Chrystus nie zmartwychwstał, daremne jest nasze nauczanie, próżna jest także wasza wiara. [...] A jeżeli Chrystus nie zmartwychwstał, daremna jest wasza wiara i aż dotąd pozostajecie w grzechach waszych”. Jest tu podkreślona skuteczność tego wydarzenia dla odpuszczenia grzechów.

Zbawienie przychodzi od zmartwychwstałego Chrystusa. Zmartwychwstanie jest epilogiem odkupienia, dopełnieniem zbawczego dzieła Chrystusa³. Dzisiaj więc mówi się w teologii o dwóch wydarzeniach soteriologicznych: śmierci i zmartwychwstaniu, stawiając pytanie dotyczące ich wzajemnej zależności. Następny problem dotyczy natury tego związku: czy zachodzi on tylko w planie historycznym — jako następstwo wydarzeń, czy też w planie teologicznym — jako relacja, raczej ontologiczna, między dwoma misteriami.

II. PODSTAWY BIBLIJNE

A. STARY TESTAMENT

W Starym Testamencie związek między śmiercią i zmartwychwstaniem zaczyna się dopiero ujawniać. W powiązaniu wydarzeń z historią Izraela główny akcent jest położony na uwolnieniu, na triumfie, czy też na zbawieniu. Zbawienie pojmowano jako życie pochodzące od Boga⁴. Niedola i cierpienia Żydów nie są czymś innym niż przejściem do uwolnienia i radości.

Analizując historię narodu, Żydzi rozważali swoją niedolę jako skutek gniewu Bożego, który się rozszerzy w wizji miłosierdzia Bożego. Ich nadzieja skupiała się na dobru obiecany. To wskazanie ogólne zdaje się sponować, że w Nowym Przymierzu śmierć nie będzie niczym innym jak przejściem od życia ziemskiego do zmartwychwstania. Szczególny przykład tego rodzaju uwolnienia znajduje się w Psalmach. W Ps. 22 psalmista opisuje siebie w sytuacji krańcowo trudnej, którą można określić jako śmierć moralną; jest ona figurą męki Chrystusa, przedstawionej w sposób niezwykle wzruszający (w. 15 nn)⁵. Również uwolnienie może

³ Lyonnet S., *La valeur sotériologique de la résurrection du Christ selon saint Paul*, *Gregorianum* 39, 2 (1958), s. 295—318.

⁴ Durrwell F. X., *op. cit.*, s. 13.

⁵ *Ibidem*. Cf. Galot J., *op. cit.*, s. 313.

być w sensie moralnym nazwane zmartwychwstaniem. Ponadto to uwolnienie ukazuje się jako zapowiedź i gwarancja powrotu zmarłych do życia. Psalmista wychwala Boga, który go uwolnił od nieuchronnej śmierci (w. 23 nn). Wiersz 30 mówi o zmartwychwstaniu, którego oczekuje ludzkość: „Tylkò Jemu oddadzą pokłon wszyscy, co śpią w ziemi. Przed Nim zegną się wszyscy, którzy w proch zstępują”. Zbawienie jest więc motywem dziękczynienia za powszechną przemianę.

W głębszy sposób został wyrażony związek śmierci ze zmartwychwstaniem u Iz. 53. W ostatniej pieśni Sługi nie jest to tylko zmartwychwstanie moralne i psychologiczne: Sługa umiera rzeczywiście przez wyrok skazujący i powraca do życia⁶. Po wejściu w ciemności śmierci widzi on na nowo światło (Iz 53, 11).

Rozpoczyna się nowe życie, głębiej określone niż poprzednio. Związek między śmiercią i zmartwychwstaniem jest podkreślony żywiej, ponieważ jedno powoduje drugie: próba (cierpienie) jest przyczyną triumfu (w. 11). Cierpienia Sługi przynoszą zbawienie, uzdrowienie ludzkości (w. 5), które dokonuje się przez Sługę zmartwychwstałego (w. 10—12).

Tekst eschatologiczny u Zachariasza (12, 10; 13, 1) nie przynosi zapowiedzi zmartwychwstania, ale przygotowuje w sposób odległy związek śmierci z zapoczątkowaniem nowego życia. W Starym Testamencie, a zwłaszcza u Deutero-Izajasza, powrót Sługi do życia jest wspomniany krótko i w sposób tajemniczy. Idea zmartwychwstania nie mogła w rzeczywistości przedstawić się inaczej, jak tylko poprzez rozwój misterium. Jeśli droga do zbawienia wiedzie poprzez wielką próbę, a najpełniejsza ofiara jest ofiarą śmierci, to zbawienie musi się realizować poprzez uwolnienie od śmierci — czyli przez zwycięstwo nad śmiercią, a więc przez zmartwychwstanie⁷. Nie można oglądać uwolnienia, czy pełnego odkupienia inaczej, jak tylko w zmartwychwstaniu. Z omówionych tekstów wynika, że w Starym Testamencie można znaleźć jedynie wzmianki o zachodzącym związku między śmiercią i zmartwychwstaniem.

B. NOWY TESTAMENT

1. Synoptycy

Związek ten zostaje mocno podkreślony w nauczaniu Jezusa skierowanym do Jego uczniów, a także w komentarzach następujących już po wydarzeniach paschalnych. Najpierw Jezus nazywa się Mesjaszem. Po wyznaniu wiary Piotra Jezus wskazuje, na czym opiera się Jego przeznaczenie i funkcja mesjańska: cierpienie, śmierć i zmartwychwstanie po

⁶ Galot J., op. cit., s. 313. Cf. Durrwell F. X., op. cit., s. 18, Cf. González-Ruiz J. M., Redenzione e Risurrezione, Concilium 1 (1966), s. 88.

⁷ Galot J., op. cit., s. 314.

trzech dniach (Mt 16,21; Mk 8,31; Łk 9,22). Zmartwychwstanie zamyka u synoptyków program życia Pana. Jezus zapowiada zmartwychwstanie, wiążąc je ze śmiercią; postępuje w sposób zamierzony, ponieważ poświęca temu faktowi dwa przemówienia (Mt 26,2; Łk 9,44). U Łk 17,25 śmierć jest zapowiedziana jako poprzedzająca chwalebny triumf. Zmartwychwstanie określone jako konsekwencja funkcji mesjańskiej staje się wydarzeniem najważniejszym. Zbawcza wartość zmartwychwstania nie jest wskazana w tych przemówieniach, ale Jezus domyślnie ją sugeruje, ponieważ śmierć i zmartwychwstanie stanowią część misji Syna Bożego. U synoptyków można odkryć zależność między śmiercią i zmartwychwstaniem: śmierć jest warunkiem inicjującym chwałę, np.: „Właśnie ten kamień, który odrzucili budujący, stał się głowicą węgła” (Mk 12,10). Związek śmierci i zmartwychwstania jest jedynie wskazany z punktu widzenia chronologicznego: „trzeciego dnia”, podczas gdy w komentarzach po zmartwychwstaniu Chrystus wskazuje na ten związek jaśniej, np. „Czyż Mesjasz nie miał tego cierpieć, żeby tak wejść do swej chwały?” (Łk 24,26). Właśnie „żeby” wydaje się wskazywać, że próba (śmierć) powoduje gloryfikację. Śmierć i zmartwychwstanie pozostają względem siebie w ścisłej zależności. Śmierć jest warunkiem poprzedzającym, chwała zaś celem⁸.

2. Św. Jan

Czwarty ewangelista podkreśla ten związek jeszcze mocniej. Odległość trzech dni wydaje się u niego jakby zniknąć. Śmierć i zmartwychwstanie zbiegają się. Jan widzi w misterium Krzyża dwa aspekty: cień i światło. Ten moment nazywa „godziną Jezusa”. Z jednej strony momentem głównym w życiu Jezusa jest godzina męki odkupieńczej (12,27; 7,30; 8,20), z drugiej zaś godzina gloryfikacji (12,23; 17,1). Śmierć nie jest upokorzeniem, ale wyniesieniem⁹. A więc jedyna „godzina Jezusa” niesie razem śmierć i zmartwychwstanie (13,1). Te dwa aspekty nie występują w IV Ewangelii w jednakowej chronologii. Zostały zamknięte w tej samej „godzinie”, ponieważ są zjednoczone w tym samym ruchu: „[...] bo ja życie moje oddaję, aby je potem znów odzyskać” (J 10,17), „[...] nadeszła godzina przejścia z tego świata do Ojca [...]” (J 13,1).

Męka Jezusa należy więc do tego samego procesu, którego terminem końcowym jest gloryfikacja. Umrzeć i wejść do chwały Ojca — to jeden proces, co nie oznacza, że Jan nie zna przerwy trzech dni. Przywołuje przecież prorocтво Jezusa: „Zburzcie tę świątynię, a ja w trzech dniach wzniosę ją na nowo” (J 2,19). Oprócz tej przerwy Jan pozwala zrozumieć bezpośredni związek między śmiercią i zmartwychwstaniem. Śmierć za-

⁸ Durrwell F. X., op. cit., s. 23—26.

⁹ Léon-Dufour X., *Résurrection de Jésus et message pascal*, Paris 1971, s. 285—288.

wiera w siebie gloryfikację Jezusa. Ten związek jest wyrażony w podwójnej relacji: przyczynowości i celowości ¹⁰.

Relacja przyczynowości jest wskazana w deklaracji Jezusa o ziarnie, które musi obumrzeć, aby wydało owoc (J 12,24—25). Ta deklaracja jest analogiczna do wypowiedzi synoptyków (Mt 10,39; 16,25; Mk 8,35; Łk 17,33; 9,24), według których ten, kto straci życie dla Jezusa, odzyska je; według synoptyków wypowiedź Jezusa dotyczy tylko uczniów, u Jana natomiast odnosi się do samego Chrystusa.

Relacja celowości wskazuje, że zmartwychwstanie jest skutkiem śmierci (J 10,17). Śmierć dla Chrystusa jest przejściem od życia ziemskiego do chwalebego. Charakter soteriologiczny gloryfikacji jest widoczny w modlitwie kapłańskiej: „Ojcze, nadeszła godzina: Uwielbij Syna swego, aby Syn Cię uwielbił i żeby według władzy udzielonej mu przez Ciebie nad każdym człowiekiem dał życie wieczne wszystkim tym, których mu dałeś” (J 17,1—2).

Dar życia wiecznego będzie dziełem Syna chwalebego. Po swoim uwielbieniu będzie on mógł wykonywać władzę nad „całym ciałem”. Wyrażenie „całe ciało” posiada wymowę tym mocniejszą, że gloryfikacja dokonuje się w ciele Jezusa. Chrystus chwalebny będzie rządził „całym ciałem”, tj. całą ludzkością w jej zewnętrznych uwarunkowaniach. Dar życia wiecznego przekazany ludziom jest celem uwielbienia Jezusa. W końcu wartość śmierci i zmartwychwstania w ekonomii zbawienia jest zapowiedziana w zniszczeniu świątyni (2,19) ¹¹. Śmierć Jezusa musi łączyć się ze zniszczeniem świątyni (judaizmu) i z inauguracją nowej świątyni, centrum nowej religii. W tym Chrystus ukazuje nam obalenie starożytnego kultu i wprowadzenie nowego. Sugeruje On tutaj charakter kosmiczny śmierci i zmartwychwstania. Zaakcentowany tu został związek tych dwóch zdarzeń, związek ujęty w formie kontrastu. Jeśli jednak kontrast między zniszczeniem i odbudowaniem jest bardzo żywy, trzeba dodać, że związek między nimi wydaje się ścisły. Chrystus nie może odbudować czegoś, co nie było zburzone.

Dla Jana i Pawła śmierć jest punktem szczytowym poniżenia, ale w odróżnieniu od św. Pawła, u św. Jana zmartwychwstanie Chrystusa nie tylko wyjaśnia i nadaje sens śmierci. Śmierć jest już zapoczątkowaniem gloryfikacji w „godzinie”, w której Jezus został wywyższony. Ponadto u Pawła gloryfikacja oznacza zmartwychwstanie, u Jana oznacza wniebowstąpienie, powrót do Ojca. Powrót nie jest zmianą lokalną — jak można by wnioskować w oparciu o dosłowne rozumienie opisu zawartego w Dziejach Apostolskich. Ten powrót należy do „godziny”. Rozpoczyna się męką i kończy zmartwychwstaniem. Jest modyfikacją bytu i realizuje się poza miejscem.

¹⁰ Galot J., op. cit., s. 316.

¹¹ Cf. Dufour L. X., op. cit., s. 285.

3. Kerygma apostołskie

W pierwotnym przepowiadaniu apostołskim zmartwychwstanie Jezusa zajmuje miejsce istotne. Apostoł nazywa siebie „świadkiem zmartwychwstania” (Dz Ap 1,22). Jego przepowiadanie opiera się na tym świadectwie (Dz Ap 4,33). To stanowi także punkt centralny przepowiadania Piotra (Dz Ap 2,23—24), Dwunastu, Pawła (Dz Ap 3,15; 4,10; 5,30; 10,40; 13,30)¹². Walor soteriologiczny zmartwychwstania nie został wprost wyłożony, ale zmartwychwstanie jest podkreślone dla wskazania, że Jezus jest Zbawicielem, że zbawienie nie dokonuje się inaczej, jak tylko za pośrednictwem Jezusa. Zmartwychwstanie Jezusa zostaje ukazane w Dziejach Apostołów jako działanie zbawcze Boga¹³.

4. Św. Paweł

Św. Paweł jaśniej niż św. Jan wyodrębnia dwie fazy egzystencji ziemskiej Chrystusa i charakteryzuje je poprzez wydarzenia śmierci i zmartwychwstania. Aby zrozumieć związek między śmiercią i zmartwychwstaniem w teologii Pawłowej, trzeba odnieść się do innych jego pojęć teologicznych.

a) Pojęcie „śmierci”

- 1) „Śmierć” u św. Pawła posiada znaczenie nie tylko w aspekcie naturalnym, ale także religijnym. Jest znakiem grzechu (Rz 5,12).
- 2) Życie w ciele (Gal 2,20) jest śmiercią (por. Rz 7,24), „źródłem śmierci”. „Ciało” oznacza całego człowieka odłączonego od Boga, grzesznika. Złe wnętrze człowieka „cielesnego” jest wynikiem braku ducha. Duch jest mocą życia i świętości. Człowiek, który ma egzystencję cielesną, oderwany od Boga, jest umieszczony poza świętością, jest pozbawiony chwały Bożej. Śmierć jest momentem kulminacyjnym egzystencji w ciele.
- 3) „Śmierć” oznacza stan grzechu, prawie się z nią identyfikuje. W soteriologii św. Pawła śmierć stoi nie tyle w opozycji do życia naturalnego, ile raczej do zmartwychwstania, które jest identyczne z łaską Ducha Św. (por. Rz 5,15; 7,21; 6,23; 8,1—4).

¹² Durrwell F. X., op. cit., s. 29. Cf. Galot J., op. cit., s. 317—318.

¹³ Ruckstuhl S. — Pfammatter J., La risurrezione di Gesù Cristo. Realtà storico-salvifica e centro della fede, Roma 1971, s. 92.

b) Chrystus dzieli wspólnie z nami naturę „według ciała”

Chrystus przychodzi na świat w warunkach nieodpowiednich dla Jego godności Syna Bożego. Przychodzi jako Sługa wyniszczający siebie samego (Flp 2,6—8).

Przez fakt Wcielenia Jezus wybrał ludzką drogę życia ze wszystkimi jego konsekwencjami — do śmierci włącznie. W ujęciu św. Pawła egzystencja ziemską Chrystusa stanowi solidną bazę Jego akcji odkupieńczej. Ponieważ Syn Boży żył według sposobu ziemskiego, a potem przeszedł do życia boskiego, ludzkość przechodzi w Nim od stanu grzechu do sprawiedliwości w Bogu ¹⁴.

List do Rzymian 1,3 odróżnia dwie fazy egzystencji ludzkiej Jezusa: pierwsza zaczyna się zrodzeniem w ciele, druga zmartwychwstaniem.

Będąc Synem Bożym, Jezus przyjmuje naturę ludzką podległą słabościom, śmierci. Śmierć, której Jezus poddaje się dobrowolnie, jest logicznym zamknięciem Jego upokorzeń (Flp 2,6—8). Przez zmartwychwstanie Bóg wynosi swojego Syna ponad królewski ród Dawida.

c) Sytuacja cielesna zaprowadziła Chrystusa na śmierć, a z drugiej strony śmierci uwolniła od ciała ¹⁵

Apostoł dokonuje syntezy: narodzony z niewiasty, poddany prawu, złorzeczeniu, zmarły na krzyżu. Śmierć jest zamknięciem egzystencji cielesnej Chrystusa, ale ona nie obala jej, lecz dopełnia. W każdym człowieku śmierć jest ostatnią konsekwencją procesów biologicznych. W Chrystusie jest ostatecznym punktem dobrowolnie podjętego wyniszczenia (kenosis). Ta śmierć ma wartość odkupieńczą, ponieważ uwalnia Chrystusa od ciała. Chrystus umiera z powodu ciała. Od tego momentu ujawnia się chwała dotąd ukryta (por. Rz 1,3).

Chrystus staje więc w opozycji do siebie samego w różnych sukcesywnych fazach ludzkiej egzystencji. Jako człowiek „cielesny” przeciwstawia się człowiekowi „duchowemu”. Przejście od jednej fazy do drugiej stanowi proces usprawiedliwienia. Nowe życie Chrystusa opiera się na świętości.

d) Śmierć i zmartwychwstanie jako integralna część zbawczego dzieła Jezusa

Po dość pobieżnym zwróceniu uwagi na niektóre pojęcia teologii św. Pawła wypada omówić związek między tymi dwiema istotnymi fazami: śmiercią i zmartwychwstaniem.

Związek między śmiercią i zmartwychwstaniem nie jest ścisły, kiedy

¹⁴ Durrwell F. X., op. cit., s. 77.

¹⁵ Ibidem, s. 82.

Apostoł rozważa śmierć jako zjawisko historyczne, a więc kiedy śmierć pozostaje jako fakt niezależny od zmartwychwstania. Śmierć jest skutkiem słabości, zmartwychwstanie natomiast jest skutkiem mocy Bożej. Dwa wydarzenia jednak schodzą się, gdy rozważa się śmierć jako przyczynę wysługującą zmartwychwstanie. W liście do Filipian (2,5—11) zmartwychwstanie jest zakończeniem kenosis dobrowolnie chcianej, jest końcem zasługi. Prawda rozważana w dwu aspektach jest ta sama. W rzeczywistości Apostoł abstrahuje od zjawiska śmierci, gdzie przedstawia się ją jako skutek słabości ciała. Podkreśla natomiast tylko walor odkupieńczy. To rzutuje także na usprawiedliwienie wiernych, w którym św. Paweł dostrzega dwa aspekty: negatywny i pozytywny. Usprawiedliwienie dokonuje się w łączności ze śmiercią Chrystusa i Jego zmartwychwstaniem. Tak śmierć, jak i zmartwychwstanie Chrystusa stanowią integralne części zbawczego dzieła Jezusa¹⁶. Kenosis sama z siebie nie orientuje Chrystusa w kierunku Boga, ponieważ egzystencja cielesna przeciwstawia się życiu Bożemu. Ale ta kenosis została podjęta dobrowolnie i doprowadzona aż do śmierci. W ten sposób była wysiłkiem do zbliżenia się ku Bogu. Tak należy rozumieć 1 Kor 15,17 „Jeśli Chrystus nie zmartwychwstał [...] aż dotąd pozostajecie w grzechach waszych”. Jeśli Chrystus miałby tylko umrzeć, działanie odkupieńcze nie byłoby kompletne. To dokonuje się przez zmartwychwstanie. Ale w teologii św. Pawła także i inne teksty poświadczają związek między śmiercią i zmartwychwstaniem Chrystusa, które ma dla nas podobną wartość — jak i śmierć. Triumf osobisty Jezusa jest podkreślony przez znaczenie, jakie ma dla całej ludzkości: „[...] Za wszystkich umarł Chrystus, po to, aby ci, co żyją, już nie żyli dla siebie, lecz dla Tego, który za nich umarł i zmartwychwstał” (2 Kor 5,15). Wyrażenie „za wszystkich umarł” oznacza, że Chrystus poniósł śmierć i zmartwychwstał dla naszego zbawienia. Zmartwychwstanie, podobnie jak śmierć, jest darem miłości. Boży plan miłości odkupiającej, który ujawnił się w śmierci Jezusa, dopełnia się w Jego zmartwychwstaniu. Śmierć i zmartwychwstanie Jezusa implikują śmierć wszystkich i nowe życie dla wszystkich (2 Kor 5,17). Śmierć Chrystusa ma swoje znaczenie, ona wypracowuje w nas łaskę do zmartwychwstania. Działa nie Chrystus umarły, lecz umarły i zmartwychwstały, który przekazuje nam swoje życie i czyni nas „nowym stworzeniem”. Widać więc u Pawła ściśle powiązanie między śmiercią i zmartwychwstaniem. To samo okazuje się w Rz 4,25: „On to został wydany za nasze grzechy i wskrzeszony z martwych dla naszego usprawiedliwienia”. Wyrażenie „za nasze grzechy” wskazuje na przyczynę śmierci, jej źródło, „dla naszego usprawiedliwienia” — wyraża cel zmartwychwstania. Widzimy więc, że u św. Pawła zmartwychwstanie odkrywa sens śmierci (1 Kor 15,1—11).

¹⁶ Stanley D. M., *Christ's Resurrection in Pauline Soteriology*, Romae 1961, s. 270—272.

W liście do Hbr 2,9 mówi się o upokorzeniu, które wysłużyło chwałę. Zmartwychwstanie jest adekwatnym skutkiem śmierci. Śmierć ma charakter odkupieńczy dzięki zmartwychwstaniu, które wysłużyła. Zmartwychwstanie zaś jest zasadniczym i całościowym przedmiotem Męki.

III. WNIOSKI

Związek między śmiercią i zmartwychwstaniem Jezusa musi się wyrazić pojęciem celowości. Śmierć i zmartwychwstanie łączą się wzajemnie w tym sensie, że zmartwychwstanie jest rezultatem, następstwem zdarzenia pierwszego. Śmierć ma swoje miejsce w wizji zmartwychwstania. Śmierć i zmartwychwstanie wiążą się ze sobą, zapewniając nam zbawienie. Obydwa wydarzenia mają moc zbawczą — rozważane w jego charakterze całościowym, ale ich walor figuratywny pozostaje różny przez fakt, że „śmierć” oznacza śmierć grzechowi, podczas gdy „zmartwychwstanie” oznacza przekazanie nowego życia. Te dwa aspekty: zniszczenie grzechu i przekazanie nowego życia Bożego tworzą jedną rzeczywistość, ponieważ grzech zostaje wyeliminowany przez wprowadzenie łaski. Rozpatrując aspekt skuteczności musimy stwierdzić, że śmierć nie osiąga swego skutku inaczej niż przez zmartwychwstanie. Dlatego śmierć, powodując zmartwychwstanie, może być nazwana przyczyną wysługującą.

Śmierć i zmartwychwstanie są przyczyną zbawienia, ale każde z innego powodu: śmierć jako przyczyna wysługująca, zmartwychwstanie jako przyczyna skuteczna bezpośrednia. Skuteczność zmartwychwstania pochodzi ze śmierci, ale skuteczność zbawcza śmierci znajduje swój owoc w zmartwychwstaniu. Znaczy to, że śmierć znajduje swój sens w uwielbieniu Chrystusa, a zmartwychwstanie stanowi najbardziej charakterystyczny element uwielbienia.